

Пакистана, ряда стран Африки. Следует отметить, что английское общее право не является правом Великобритании, оно применяется на территории Англии и Уэльса, а Шотландия, Северная Ирландия, острова Ла-Манша и остров Мен не относятся к англо-саксонской системе права. В настоящее время в группу стран англо-саксонской системы права входят Англия, Северная Ирландия, Канада, Австралия, Новая Зеландия и многие другие. На географическое расположение стран, принадлежащих к англо-саксонской системе права, оказало воздействие, прежде всего, влияние Англии – прародительницы этой правовой семьи. Эта правовая система, в основном, присуща бывшим колониям Англии.

История возникновения и развития англо-саксонской системы права предопределила ее сущность и особенности. В процессе исторического формирования этой правовой системы сложилась особая правовая семья под влиянием различных факторов, исторических событий, традиций, обычаев той местности, где англо-саксонская система права получила свое широкое распространение. Под влиянием конкретных исторических событий были предопределены и основные этапы и направления развития англо-саксонской системы права, а также пути ее распространения. Подводя итог вышесказанному, обобщив все изложенное можно выделить основные этапы развития англо-саксонской системы права: 1. Первоначально существовавшее обычное право (четкой границей конца этого периода можно условно назвать 1066 год). 2. Широкое распространение прецедентного права (связано с нормандским завоеванием 1066 г. и деятельностью королевских судов). 3. Развитие статутного права (начиная с конца XIII столетия, когда стала развиваться законодательная деятельность короля, а затем парламента). 4. Формирование «права справедливости» (в период с XVI по XV вв.), на образование которого оказало влияние развитие товарно-денежных отношений, формирование «третьего сословия». 5. Период систематизации законодательной и нормативной базы. Организация более эффективной судебной системы (начиная с XIX в.).

Итак, по нашему мнению, краеугольным камнем философского подхода к изучению англо-саксонской правовой системы является глубокое и всестороннее обоснование того, что правовой прецедент есть источник и базис формирования таких понятий философии, как истина, справедливость и, собственно, право в мировоззренческом понимании.

Библиографические ссылки

1. **Алексеев С. С.** Общая теория права. Курс : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М., 1999. – Т. 1.
2. **Матузов Н. И.** Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов, 1998.
3. **Тихомиров Ю. А.** Правовая система развитого социализма / Ю. А. Тихомиров // Сов. гос. и право. – 1981. – № 7. – С. 33–37.
4. Правовая система социализма : в 2 кн.; под ред С. А. Иванова. – М., 1986. – Кн. 1.
5. **Рене Д.** Основные правовые системы современности / Д. Рене. – М.: Прогресс, 1988.

Надійшла до редколегії 14.12.09

УДК 165.721

Р. І. Данканич

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ФРІДРІХ НІЦШЕ: КРИТИКА ХРИСТИЯНСТВА ЧИ АНТИХРИСТИЯНСТВА

Проаналізовано основні засади негативного ставлення Фрідріха Ніцше до християнського віросповідання, а також розглянуто причини актуальності культурно-філософського спадку Ф. Ніцше в контексті заперечення ним християнського віросповідання. **Ключові слова:** християнство, антихристиянство, критика, віросповідання.

Проанализированы главные основания негативного отношения Фридриха Ницше к христианскому вероисповеданию, а также рассмотрены причины актуальности культурно-философского наследия Ф. Ницше в контексте его отрицания христианского вероисповедания.

Ключевые слова: христианство, антихристианство, критика, вероисповедание.

The article deals analysis of Nietzsche's negative attitude to Christianity as well as the study of the importance of Nietzsche's cultural and philosophic heritage in the context of his negation of Christianity.

Keywords: christianity, antichristianity, criticism, creed.

Культурно-філософський спадок Фрідріха Ніцше має неабияку особливість: усі твори німецького філософа містять критику християнського віровчення. Однак поняття «критика» означає виявлення не тільки негативних сторін об'єкта дослідження, але і позитивних. Особливістю ж критики Ніцше є протест, тобто категоричне заперечення. Автор систематично опротестовує фундаментальні засади та догмати християнства так палко, що природно закрадається думка: чи гонитель, насправді, Ніцше Христа, чи його захисник? Можливо, ця суттєва особливість філософії Ніцше і стала водночас однією з головних основ формування його філософської думки. Здається, що Ніцше прийшов у філософію вже маючи чітку ціль та завдання – спростування християнства та його цінностей, звільнення людства від його впливу. Кардинал Анрі де Любак сказав, що ніколи до Ніцше у християнства не було супротивника настільки сильного, який би виражав свої наміри настільки відверто і чітко, широко і прямо, переслідуючи свої цілі у всіх сферах [2, с. 5]. Постає питання: яким чином Фрідріх Ніцше, народжений у християнському оточенні, посвячений у дитинстві батьком Богові, підлітком названий «маленьким пастором» за щире розповсюдження евангелівської проповіді, став відвертим гонителем християнського віросповідання та здобув так багато прихильників у суспільстві, де панувала християнська мораль, що під впливом його ідей світ змінився, розділившись навпіл: на християн та антихристиян.

Сьогодні для нас, жителів XXI ст., це питання залишається не менш актуальним, ніж для жителів XIX–XX ст., а, можливо, навіть актуальнішим. Адже, з погляду сьогодення, стає доведеним той факт, що попри всі революції та війни, кризи духовного та фізичного існування людства, глобальні проблеми

сучасності, що відбувалися у світі протягом минулого століття, в тому числі і на філософському підґрунті Ніцше та його послідовників, культурно-філософський спадок німецького філософа залишається актуальним та продовжує користуватися неабияким попитом. Досліджень вченими творчого надбання Ф. Ніцше неймовірна кількість, що підтверджує важливість та своєчасність постановки мислителем актуальних питань для людства. Одне з таких питань в Україні і світі – що відбувається у християнстві сьогодні? Чому християни ведуть запеклі війни між собою? В якому світі ми живемо: християнському чи антихристиянському?

З цієї точки зору важливо дослідити саме творчість автора «Антихристиянина» і виявити: що саме заперечував Ніцше в християнстві, проти чого виступав? Можливо, він був противником не того християнства, що покликане втілювати в дійсність Божественне Одкровення, а, навпаки, противником християнської церкви, що проголосила себе намісницею Бога на землі, однак у процесі реалізації цього задуму вчення Христа просто зникло з повсякденного життя мільйонів християн, відтак християнство втратило свою сутність, залишивши лише зовнішні атрибути та традиції християнства? Можливо, Ніцше був противником нехристиянства у християнстві? Здається, що ці питання залишаються не досить дослідженими.

Тому метою даної статті є виявлення основних засад відвертого несприйняття Ніцше християнства, а також істинних причин цього несприйняття. Адже феномен Ніцше полягає у тому, що він є не просто представником деякої атеїстичної концепції. Ніцше – християнин від народження. Тому важливо дослідити шлях німецького філософа від християнина до запеклого антихристиянина, досліджувалися такими видатними філософами, як К. Ясперс, М. Гайдеггер, С. Цвейг, Ж. Дельоз, Г. Юнгер, М. Нордау та ін. Релігійні мотиви в контексті критики християнства Фрідріха Ніцше були розглянуті представниками російського релігійного ренесансу Срібної доби XIX–XX ст. М. Бердяєвим, Вол. Соловйовим, Л. Шестовим, С. Франком та ін. Сучасні російські дослідники Ніцшеани також розглядають тему соціальної сутності та ролі філософії німецького мислителя у сучасному суспільстві як представника антихристиянства. До них належать: В. Бугера, Б. Марком, Ф. Зелінський, Ю. Синьоока, М. Бикова та ін. Серед дослідників Ніцше своє місце посідає і українська філософська еліта, представлена такими іменами, як І. Бичко, В. Лях та ін. Почнемо аналіз з висвітлення точок зору з даної проблеми відомих дослідників творчості Ніцше. К. Ясперс, Г. Юнгер, Ж. Дельоз, наприклад, вважали, що витoki такого негативного та агресивного ставлення Ф. Ніцше до християнства знаходяться в його власній біографії, тобто у здобутому у дитинстві досвіді перебування у християнському середовищі. Німецький поет Г. Юнгер у творі «Ніцше» зауважив, що Ніцше бачив у своєму житті багато прикладів, які змінили його світогляд з християнського на антихристиянський. Георг Юнгер вказує, що філософ критикує християнську церкву та її служителів, яка не відповідає вченню Христа. Ніцше, на думку Юнгера, повторює докір Мартіна Лютера папському престолу, він дорікає церквам у тому, що їхній устрій повністю протилежний життю Христа, що церкви проповідують «протилежне» вченню Христа [6, с. 63] всередині церкви, тому, на переконання Ніцше, не можна стати християнином.

Відомий сучасний російський дослідник філософського спадку Ніцше Б. Марков у роботі «Гайдеггер і Ніцше» висловив припущення, що Ніцше став гонителем християнства ще і через лояльність християнського вчення до знедолених та хворих людей. «Возможно, он раскрывал их язвы, чтобы отчасти оправдать свои пороки и болезни, от которых он ужасно страдал. Но он понимал их не как изначальную биологическую неполноценность этноса или расы, а как следствие особого типа цивилизации, в которой формой власти стала христианская мораль, способствующая выживанию слабых, завистливых и мстительных людей» [3, с. 219].

Адже всім відома позиція Ніцше щодо слабких людей: «Хай гинуть слабкі та понівечені!» – це перша заповідь людинолюбства Ніцше. Він також вважав, що треба допомагати їм гинути [4, с. 19]. Філософ вважав християнство релігією співчуття. Це, на наш погляд, є однією із головних причин неприйняття Ніцше християнства. Адже таку важливу чесноту християнської віри, як співчуття, мислитель розумів як протилежність афектам тону, що підвищують енергію життєвого почуття. Співчуття, в його розумінні, пригнічує життєву енергію. Коли людина співчуває, на думку мислителя, вона у багато разів збільшує втрату власних сил, тобто страждає сама. Відтак, співчуттям досягається така сукупна втрата життя, життєвої енергії, що стає абсурдною і диспропорційною сукупністю причин, наприклад, смерть Назарянина. Таким чином, Ніцше вважає, що співчуття протистоїть закону розвитку, закону селекції, адже підтримує життя у тому, що дозріло для загибелі і веде боротьбу з життям на користь знедолених і засуджених нею. Ця множина всіляких вад, яким співчуття подовжує життя, надає темну двозначність самому життю. Посилаючись на Артура Шопенгауера, Ніцше називає співчуття практичним нігілізмом, тобто тим, що заперечує волю до життя [4, с. 22]. Шопенгауер вважав, що внутрішня сутність святості, самозречення, знищення волі виражена як зречення волі до життя, що наступила після того, як досконале пізнання власної сутності стає для волі квіетивом усілякого хотіння [5, с. 616]. Ф. Ніцше також характеризував співчуття як депресивний, заразний інстинкт, який паралізує інстинкти, що направлені на збереження життя, на підвищення його цінності, яке береже і примножує всіляку убогість, прискорюючи, таким чином, *decadence*. Відтак, співчуття – це проповідь Ніщо. Синонімами слова Ніщо Ніцше називає такі поняття: інший світ, Бог, істинне життя, нірвана, спокутування, блаженство [4, с. 22]. Ніцше веде полеміку з Артуром Шопенгауером, оскільки його учитель все ж таки співчуття вважав чеснотою і поєднував його з чистою любов'ю, тому Ніцше назвав Шопенгауера ворогом життя [4, с. 22]. А. Шопенгауер, однак, по-іншому розумів і поняття Ніщо, в контексті страждання і співчуття. Воно полягає у тому, що після того, як ми визнали заперечення в досконалій святості, відміну всілякого бажання, усе буття предстало перед нами як бажання. Саме цей стан, на думку Шопенгауера, і є переходом у пусте Ніщо. Поняття Ніщо у нього по своїй сутності відносно і завжди простирається на будь-яке означення, яке воно заперечує. Кожне Ніщо є Ніщо лише настільки, наскільки воно мислимо стосовно чого-небудь іншого і наскільки вже має наявним цей стосунок. Таким чином, всяке абсолютне Ніщо (*nihil negativum*), якщо його підпорядкувати вищому поняттю, є відносним

Нічим (*nihil privativum*), яке завжди може обмінюватися знаками з тим, що воно заперечує, так що останнє може мислитися як заперечення, саме ж воно – позитивне [5, с. 657]. Те, що ми сприймаємо як позитивне, що називаємо існуючим і заперечення чого називаємо поняттям Ніщо в самому загальному значенні, і є світ уявлення, який служить об'єктивністю волі, її дзеркалом. Заперечення, спростування волі є у той же час спростування і зникнення самого світу, як її дзеркала. Якщо ми більше не бачимо її у цьому дзеркалі, то вона обернулася в Ніщо. Таким чином, немає волі, немає уявлення, немає світу – залишається одне Ніщо. Але А. Шопенгауер, підсумовуючи свої дослідження про Ніщо, робить оптимістичний висновок: той факт, що людина так боїться Ніщо, доказує те, що вона дуже сильно хоче жити і сама є ні чим іншим, як волею і, крім неї, більше нічого не знає [5, с. 659].

Іншою причиною неприйняття Ніцше християнського віровчення є його специфічне розуміння першородного гріха. На його думку, християнство загубило розум навіть найсильніших духом натур, навчивши відчувати оману, спокусу, гріховність у найвищих цінностях гріховного. Для прикладу автор приводить історію Паскаля, який, на його думку, зіпсований вірою в те, що розум його зіпсований первородним гріхом, у той час як він був викривлений одним лиш християнством [4, с. 20]. А. Шопенгауер, посилаючись на середньовічних апологетиків, у свою чергу, стверджував, що першородний гріх був водночас і гріхом, і карою. Цей гріх таївся вже в новонароджених малюках, але проявлявся згодом, коли вони виростили. Першоджерелом цього гріха стала воля грішника, яким був Адам. Вчення про первородний гріх (утвердження волі) і про спокутування (заперечення волі), на думку Шопенгауера, – це велика істина, що складає ядро християнства, між іншим, як все інше є тільки оболонкою, покровом або деталлю [5, с. 651].

У роботі «Антихристиянин» Ніцше розкриває свою неоднозначну думку про Христа. Він впевнений у тому, що євангелії дуже викривили істинний образ спасителя. Ніцше вважає, що достойним дослідження є той факт, що незважаючи на те, що перекази спотворили образ Ісуса доповненням зайвих внутрішніх та зовнішніх якостей видатної людини, все ж таки тип спокутувача існує. При цьому автора не цікавить: чи є істиною те, що робив, говорив Ісус, як він помер. Ніцше зосереджується на іншому питанні: чи можемо ми узагалі уявити собі цей тип, чи містить його «святий переказ»? Дуже цікавим залишається його тлумачення основних євангельських понять та вчень. Він не може зрозуміти, чому Ренан застосував до пояснення типу Ісуса два найбільш недоречних, на його думку, поняття: геній і герой, адже поняття герой не є євангельським, бо воно асоціюється з боротьбою, волею до влади. А найголовнішими євангельськими тезами є непротивлення злему, блаженство у світі, покірливість, невміння ворогувати. В тлумаченні Ніцше євангельський вираз «радісна звістка» по своїй суті заперечує будь-який героїзм, оскільки означає отримання справжнього життя, тобто життя вічного, яке, на його думку, не є обіцяним, а даним в нас: це життя в любові, без пороків і винятків, без дистанції [4, с. 46]. Ніцше вважає, що блага звістка не сприяє залученню внутрішніх енергетичних імпульсів людини для її розвитку та удосконалення, а навпаки, призводить до інстинктивної ненависті стосовно всілякої реальності. Ніцше вважає, що Ісус, даючи усім рівні права, називаючи усіх синами божими,

таким чином призводить до згасання духу, занепаду культури. Відтак, на думку філософа, тип спокутувача дійшов до нас у дуже спотвореному вигляді, оскільки з багатьох причин він не міг би зберегтися чистим, цілісним, позбавленим різних доповнень. До них належать історичні події, доля першої християнської общини, коли стало можливим заднім числом тип спокутувача наділяти рисами, які пояснюються тільки умовами війни або цілями пропаганди. За таких умов тип спасителя обов'язково мав би спроститися. Особливу роль у викривленні образу спасителя, на думку Ніцше, відіграли його учні, які через свою неосвіченість описали Ісуса на своєму рівні, представивши його в образі пророка, месії, судді, вчителя моралі, чудотворця, Івана Хрестителя. Ці причини, на думку Ніцше, і створювали можливості для невірною сприйняття самого типу спокутувача [4, с. 48].

Саме той факт, що Ніцше розглядає образ спокутувача, намагається вирізнити істинного Христа і такого, що видумали люди, досліджує основні поняття Євангелія, болісно виказуючи протиріччя, що роздирають його серце, демонструє глибоке знання текстів Святого Письма, розуміє історію християнства не як таку, що почалася в I столітті нової ери, а як продовження історії Ізраїлю і т. д., змушує подивитися на його критику християнських засад під іншим кутом зору. Його вислів про те, що між християнином і антихристом абсолютно можливо поставити знак рівності, бо ціллю обох є лише руйнування [4, с. 86], говорить про глибокий внутрішній конфлікт самого мислителя. Ототожнюючи християнина і антихристиянина, Ніцше робить виклик усім, хто спотворив християнство. Він у відчаї констатує той факт, що державні мужі, залишивши останні залишки пристойності, поваги до самих себе, є безсоромними антихристиянами, але при всьому цьому – називають себе християнами та йдуть до причастя. Головнокомандувач на чолі своїх полків – це дивовижне видовище, демонстрація себелюбства та високомірності свого народу – і ось така людина безсоромно називає себе християнином. Далі слідує емоційне риторичне запитання, яке Ніцше адресує усім, хто здатний його розуміти: Кого ж в такому випадку спростовує християнство? Адже, коли людина може бути суддею, солдатом, патріотом, захищається, коли на неї нападають, має власну гідність, гордість, шукає власну користь, чи чесним було б назвати її християнином? У той час як вчення Христа говорить, щоб не судили, не воювали, не противилися злому, не мали власних амбіцій, не гордилися, а були смиренними, не шукали свого, а тільки того що треба Богові [1, с. 7]. Саме на цій основі Ніцше виносить свій вердикт про те, що поведінка в кожен окремих момент життя, всілякий інстинкт, будь-яка оцінка, що згодом стає вчинком – це все так чи інакше сьогодні протирічить християнству, все – антихристиянське, і далі слідує беззаперечний ніцшеанський докір лицемірному людству, яке видає себе за християн, але навіть не думає про відповідність взятій на себе назві: яким же чудовиськом, брехливою потворою повинна стати сучасна людина, щоб незважаючи на все це, не соромитися називати себе християнином? Ніцше і Карл Ясперс, говорячи, що при уважному прочитанні ніцшеанської критики християнства можна знайти вислови зовсім не антихристиянського характеру. Наприклад, у листі Ніцше до Гаста від 21 липня 1881 р. філософ говорить про своє життя в християнському середовищі, як про

кращий період ідеального життя, яке йому по-справжньому довелося пізнати, услід за яким він поринув майже з пелюшок [8, с. 4]. Ці слова дають змогу розглядати Ніцше як амбівалентного мислителя, який провокує читача до появи сумнівів, зміни власної думки на протилежну, до бунту проти Бога, в той же час зберігаючи в самому собі великий потяг і любов до Бога. Наприклад, в «Антихристиянині» Ніцше відверто виступає проти так званого богословського інстинкту як підпільної форми брехні, що існує у світі. Він зазначає, що та людина, в жилах якої тече богословська кров, ні на що не здатна дивитися прямо і чесно, оскільки не бачить своїх власних вад і не соромиться своєї невиліковної брехні [4, с. 24]. Але саме в Ніцше і тече богословська кров у багатьох поколіннях! І він сам же говорить, що почитає за честь те, що походить із роду, в якому приймали своє християнство серйозно у всіх відношеннях. Вказана якість викладення думки Ніцше спонукає до нових підходів по дослідженню філософського спадку мислителя як взагалі, так і у випадку з критичним ставленням Ніцше до християнства. К. Ясперс вважав що, сам Ніцше – це не є стале явище, яке б ми могли б досліджувати незмінно, навпаки, він являє собою самозморювання, яке не творить миру і не залишає за собою способу проникнення, він для нас існує як завдання, вирішення якого призведе до змін в нас самих [7, с. 595]. На думку Ясперса, Ніцше виявляється якісним вихователем за умови, що читачу вдається подолати ті помилкові погляди, до яких він спонукає. Вони подібні до провокацій Сократа, що примушують врешті-решт мислити самостійно. Карл Ясперс порівнює манеру Сократа в введенні діалогу зі способом викладення своєї точки зору Ніцше і приходять до висновку, що вони дуже схожі. Іншими словами, Ніцше провокує, збуджує читача неординарними висловлюваннями з метою розбудити в людині бажання удосконалення та розвитку, тобто розбудити у людині волю до влади, яка забезпечить досягнення неймовірних цілей. Це є щось на зразок вирішення задачі методом від протилежного. Ясперс відмічає дуже цікаву річ: якщо читач попадеться у так звану пастку Ніцше, то, звичайно, це призведе його до нерозуміння думки Ніцше [7, с. 596].

Ясперс зазначає, що мислення Ніцше фактично визначається християнськими імпульсами, хоча зміст їх втрачено. Адже Ніцше, на думку Ясперса, в істинних поняттях вбачає негативні якості, котрі, нажал, закріпилися за цими поняттями в сучасності [8, с. 41].

Таким чином, досліджуючи причини зміни світогляду Ніцше з християнського на протилежний, стає можливим зробити висновки про те, що часткова віра у добро, справедливість, захищеність Богом від усіляких проблем, яку мав Ніцше у дитинстві, була безжалісно знищена в ньому лицемірством та безсоромністю так званих «святих отців», які ніколи не мали доброго сумління, яке б змушувало священика постійно знаходитись у стані підзвітності не тільки Богу, а і кожній окремії людині [1, с. 175]. Натомість глибоке розчарування філософа у тому суспільстві, яке презентувало себе як таке, що сповідує християнські принципи та норми життя, але таким насправді не було, відкинуло Ніцше в світ протилежностей в ту мить, коли Ніцше перестав вдосконалювати свою віру, яка пройшла трагічні випробування в душі філософа та, врешті-решт, згоріла, залишивши попіл відчаю та самотності в цій

особистості. Таким чином, Ніцше справедливо назвав себе антихристиянином, мовляв: якщо християни – ті, що безсоромно брешуть, то він – антихристиянин стосовно перших; якщо в світі існує тільки таке «християнство», то він завжди буде його противником. На жаль, істинного християнства Ніцше так і не пізнав, натомість побачив його тільки в Христі: по суті, був тільки один християнин і Він помер на хресті. Євангеліє, на його думку, померло на хресті [4, с. 3]. Цей факт примушує більш глибоко досліджувати ті явища, які відбуваються у духовному та суспільно-політичному житті нашої країни. Сьогодні, ми, жителі України, із стурбованістю чуємо про появу на наших теренах неонацистських та расистських молодіжних груп, що глибоко протирічить нашій ментальності. Але це тема іншого дослідження.

Бібліографічні посилання

1. **Біблія: Новий Заповіт.** – М.: Бібл. товариство, 1995. – 292 с.
2. **Любак А.** Драма атеистического гуманизма / Анри Любак // Христианская Россия. – Милан – Москва. – 1997.
3. **Марков Б.** Хайдеггер и Ницше / Б. Марков // Сборник к 60-летию профессора К. А. Сергеева. Сер. «Мыслители». – № 12. – СПб., Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 205–225.
4. **Ницше Ф.** Антихристиянин / Ф. Ницше // Сумерки богов. – М., 1990. – С. 17–93.
5. **Шопенгауэр А.** Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр // Харвест. – Мн., 2007.
6. **Юнгер Г. Ф.** Ницше / Г. Ф. Юнгер // Практис. – М., 2001. – С. 256.
7. **Ясперс К.** Ницше. Введение в понимание его философствования / К. Ясперс // Владимир Даль. – СПб., 2003. – С. 91–626.
8. **Ясперс К.** Ницше и Христианство / К. Ясперс // Медиум. – М., 1994.

Надійшла до редколегії 22.12.09

УДК 115

Р. А. Евтушенко

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

О ФЕНОМЕНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПРОШЛОГО: МЕТАФИЗИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД

Досліджено характерні особливості інтерпретації минулого у західноєвропейській філософії XIX – початку XX ст., висвітлено специфіку феномена інтерпретації у радянській та пострадянській філософській думці.

Ключові слова: інтерпретація, метафізика, минуле.

Исследованы характерные особенности интерпретации прошлого в западноевропейской философии XIX – начала XX ст., освещена специфика феномена интерпретации в советской и постсоветской философской мысли.

Ключевые слова: интерпретация, метафизика, прошлое.